בין אבילות לנישואים

פשט הגמרא

בפתיחת המסכת נפגשנו עם דין המשנה הראשונה בה נאמר שיש לשאת את הבתולה ביום הרביעי, בנוסף, ראינו בגמרא את הטעמים השונים לדין זה. בסוגיה בדף ג עמוד ב מביאה הגמרא ברייתא המסייגת במעט דין זה של יום רביעי. סייג זה שייך במציאות בה יש קושי לשאת ביום רביעי כתקנת חכמים, ועל כן יש להקדים את אירוע החתונה מטעמים שונים.

> וברביעי כונסה; ומסכנה ואילך, נהגו העם לכנוס בשלישי, ולא מיחו בידם חכמים; ובשני לא יכנוס, ואם מחמת האונס - מותר (כתובות, ג, ב)

הברייתא אותה מביאה הגמרא מדברת על כך שכונס האיש את האישה ביום רביעי בשבוע. אמנם הברייתא מביאה לפנינו זמן בו העם הקדימו את זמן הנישואים ליום שלישי ולא נישאו ברביעי כתקנת חכמים, ועם זאת לא מיחו חכמים בידם.[1] מלבד היתר זה, הברייתא מביאה היתר נוסף להקדמת יום החתונה, 'אם מחמת האונס' מותר להקדים את החתונה אפילו ליום שני. כאמור, ישנם שני אירועים שבעקבותיהם ישנה אפשרות להקדמת יום החתונה: סכנה ואונס. בעיוננו כעת נרצה להתמקד בסיבת ההקדמה השנייה, סיבת האונס. ובתוך זה נתמקד בביאורה השני של הגמרא, מה הוא אותו האונס עליו דיברה הגמרא.[2]

> ואיבעית אימא: מאי מחמת האונס? כדתני': הרי שהיה פתו אפוי וטבחו טבוח ויינו מזוג, ומת אביו של חתן או אמה של כלה, מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה, ובועל בעילת מצוה ופורש, ונוהג שבעת ימי המשתה ואחר כך נוהג שבעת ימי אבילות, וכל אותן הימים הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים, ואין מונעין תכשיטין מן הכלה כל שלשים יום. ודוקא אביו של חתן או אמה של כלה, דליכא איניש דטרח להו, **אבל איפכא לא.** (כתובות, ג, א)

הברייתא הבאה לבאר מה הוא אותו האונס מביאה מקרה של חתן וכלה שכל צורכי חתונתם היו

---

1. בהמשך הגמרא ובמפרשים מתבאר מדוע הדבר בא מתוך מנהג ישראל ולא מצד החכמים, ראה רש"י ועוד. אך אין כאן המקום להאריך בדבר זה.

2. ההגדרה הראשונה בגמרא מדברת על כך שהאונס הוא ששר צבא הגיע לעיר ויחטוף צורכי הסעודה, וראה שם בגמרא את הדברים.

מוכנים לקראת החתונה, ורגע לפני חתונתם מת אביו של החתן או אמה של הכלה. על מצב זה אומרת הברייתא: יש להכניס את המת לחדר,[3] ועוד קודם קבורתו, יש להכניס את החתן והכלה לחופה, ולקיים את החתונה כפי שתוכננה מראש, וכך רק לאחר שבעת ימי המשתה יש לנהוג שבעת ימי אבילות.

ברם, גם דין זה מסייגת הברייתא באומרה שכל דין זה הוא רק במצב בו אותו אדם שמת הוא דווקא אביו של חתן או שזוהי אימה של הכלה. אך אם נפטר אדם אחר, אפילו מאותה המשפחה, קוברים את המת קודם חתונתם. ומה טעם בדבר? האב והאם היו טורחים כל אחד על פי דרכו בשביל החתונה. על כן, כאשר אחד מהם נפטר, לא יהיה מי שיכין את הדברים פעם נוספת לחתונה חדשה. וכך אומר רש"י:

> אביו של חתן או אמה של כלה - דוקא נקט אביו של חתן שהוא הטורח בצורכי סעודה ואמה של כלה היא המכינה לה תכשיטין לפיכך אם יעבור המועד שוב אין מכין להם והתירו להם להכניס את המת לחדר שלא יקברוהו דאם כן חלה אבילות על האבל בסתימת הגולל כדלקמן ושוב לא יוכל לכנוס עד שיעבור האבילות. (רש"י, כתובות, ג, ב)

אביו של החתן הוא הדואג לסעודת החתונה. ואם נפטר האב, אין מי שידאג לסעודת החתונה. ואילו אימה של הכלה דואגת לתכשיטים, ואם היא נפטרה, אין מי שידאג לתכשיטים למועד החדש בו תקבע החתונה.

כתבנו בצורה פשוטה שכל עוד אב החתן או אם הכלה לא נפטרו ומדובר באדם אחר קוברים קודם את המת. אך האם נכון הדבר? מה כוונת הגמרא באמירתה "אבל איפכא לא"? במילים אחרות, האם כאשר מת אדם אחר, כוונת הגמרא שיש לקבור קודם את המת, לנהוג שבעת ימי אבילות ורק לאחר מכן להגיע אל שבעת ימי המשתה? או שמא הגמרא אומרת 'איפכא' רק על כך שמקדימים את ימי המשתה לאבילות, אך גם במציאות בה מת אדם אחר שאינו אביו של החתן או אימה שלא הכלה, יש לערוך את החופה קודם לכל, וממילא יצא שכל ההבדל הוא האם שבעת ימי המשתה קודמים לשבעת ימי האבילות או שמא להפך.

כדי לנסות להבין האם ייתכן מצב ששבעת ימי המשתה לא מגיעים מיד לאחר החופה, נצטרך לבוא ולהתחקות אחר הקשר בין החופה לבין שבע הברכות. האם קשורים הם זה בזה וצריכים להיות מחוברים אחד לשני? או שמא אפשר להפריד ביניהם?

היחס בין החופה לשבעת ימי המשתה

על גבי הברייתא אותה הבאנו לעיל, בא רפרם בר פפא ומצמצם דין זה:

---

3. לא נעסוק כאן במה הוא פתרון זה של הכנסת המת לחדר. אך אפשר לומר בפשטות שזהו ביטוי סמלי לכך שלא קוברים אותו, או שמא כאשר מכניסים אותו לחדר זה נחשב כאדם שאין מתו מוטל לפניו ואזי גם אנינות לא חלה עליו, אך אין זה ממש שאינו מוטל לפניו אלא כאילו לא מוטל לפניו- "שנתייאש מלקוברו".

אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא: לא שנו אלא שנתן מים על גבי בשר, אבל לא נתן מים על גבי בשר - מזדבן. אמר רבא: ובכרך, אף על פי שנתן מים על גבי בשר - מזדבן. אמר רב פפא: ובכפר, אף על פי שלא נתן מים על גבי בשר - לא מזדבן. ואלא דרב חסדא היכי משכחת לה? אמר רב אשי: כגון מתא מחסיא, דמפקא מכרך ומפקא מכפר. (כתובות, ד, א)

אם ישנה אפשרות עוד למכור את הבשר, כגון שעוד לא ניתן עליו מים, יש למכור ולתכנן את אירוע החתונה ליום חדש. הרי"ף פוסק דברים אלו להלכה, ומוסיף:

ושמעינן מהא דהיכא דאפשר לזבוני וליכא פסידא דאינו נוהג ימי המשתה ברישא (רי"ף, כתובות, א, ב)

כל מקום בו יש אפשרות למכור את מזון הסעודה ולא יבואו על ידי כך להפסד, אין לנהוג את ימי המשתה בתחילה. יש לשים לב, כי הרי"ף כותב שאין ימי המשתה נוהגים ברישא, ואפשר לשמוע מדבריו שרק ימי המשתה אינם נוהגים קודם קבורת המת, אך אין זה אומר דבר לגבי החופה, שאותה יש לעשות עוד קודם הקבורה.

ומתוך לשון רב אלפס משמע דמכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש וקובר את מתו ונוהג שבעת ימי אבילות ואח"כ שבעת ימי המשתה מדקאמר אנו נוהג שבעת ימי המשתה ברישא משמע דאין חילוק בין היכא דאיכא פסידא בין היכא דליכא פסידא אלא דבאיכא פסידא נוהג שבעת ימי המשתה ברישא והיכא דליכא פסידא נוהג שבעת ימי אבילות ברישא אבל בשניהם בועל בעילת מצוה קודם שיקבר המת דאל"כ הוה ליה למימר היכא דליכא פסידא קובר את מתו ונוהג אבילותו ואח"כ מכנים את הכלה לחופה וכן מצאתי בשם בעל הלכות ובשם הרי"ץ גיאת ז"ל דבשאר קרובים מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש ונוהג שבעת ימי אבילות ואח"כ שבעת ימי המשתה (רא"ש, כתובות, א, ו)

הרא"ש לומד מדבריו של הרי"ף שיש לבעול בעילת מצווה קודם קבורת המת. וכך לאחר שבעת ימי האבילות יש לנהוג את שבעת ימי משתה. וכל החידוש של הגמרא על מקום בו אין פסידא, הוא שיש לנהוג את שבעת ימי האבילות קודם שבעת ימי המשתה, אך, אין בכח 'קבורת המת' לדחות את בעילת המצווה. וכך, אומר הרא"ש שמצא דברים אלו במפורש בדברי ההלכות גדולות וברי"ץ גיאת, שבקרובים אחרים שאינם אביו של החתן או אמה של הכלה, מקיימים קודם כל חופה ובעילת מצווה, לאחר מכן שבעת ימי אבילות ולבסוף חוגגים את שבעת ימי המשתה.

אך הרא"ש לא מקבל דברים אלו, ואלו הם דבריו:

ולא מסתבר כלל דמה תועלת יש במהירות החופה ויבזו המת ויפסיקו באבילות בין

חופה ובין שבעת ימי המשתה ולא התירו חופה וביאה לאונן אלא באביו של חתן ואמה של כלה וגם איכא פסידא אז התירו חופה וביאה לאונן ולהקדים ימי המשתה לאבלות אבל כשמקדים האבילות למשתה גם יאחר החופה עד שיכלו כל שלשים יום ותו לא מידי: (רא"ש, כתובות, א, ו)

בהקדמת החופה לפני הכנסת המת לחדר יוצא שכרנו בהפסדנו, הן מפני שממהרים בחופה והן מפני שדוחים את קבורת המת. ועוד, שבאה האבילות ומפסיקה בין החופה לבין שבעת ימי המשתה. בסוף דבריו אומר הרא"ש - במקרה בו מקדימים את האבילות למשתה, יהיה צורך לאחר גם את החופה לאחר שלושים יום כדי שתהיה צמודה לימי המשתה.

הרמב"ם פוסק שכאשר יש אפשרות למכור את צרכי הסעודה, יש לנהוג שבעת ימי אבילות קודם הכנסת החתן לשמחת שבעת ימי המשתה:

הכין כל צרכי הסעודה ואפה פתו וטבח טבחו כדי שיכנסו לשמחה ומת לו מת קודם שיכנסו לשמחה, אם לא נתן מים על גבי בשר מוכר הבשר והפת ונוהג שבעת ימי אבלות ואחר כך נוהג שבעת ימי המשתה, ואם נתן מים על גבי בשר שהרי אי אפשר למוכרו, מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה, **ובועל בעילת מצוה ופורש ונוהג שבעת ימי המשתה ואחר כך נוהג שבעת ימי אבלות,** וכל אותן הימים נוהג בדברים שבצנעה כשבת, לפיכך הוא ישן בין האנשים ואשתו ישנה בין הנשים כדי שלא ישמש מטתו, ואין מונעין תכשיטין מן הכלה כל שלשים יום, היו במקום שאפשר למכור הבשר אף על פי שנתן עליו מים מוכר ונוהג אבילות תחלה, היו במקום שאי אפשר למכור הבשר אף על פי שלא נתן עליו מים נוהג שבעת ימי המשתה תחלה, במה דברים אמורים כשמת אביו של חתן או אמה של כלה, שאם יפסידו סעודה זו אין להם מי שיטרח להם, **אבל אם מת אביה של כלה או אמו של חתן או שאר קרוביהם נוהגין שבעת ימי האבל תחילה ואחר כך תכנס לחופה וינהגו שבעת ימי המשתה.+**/השגת הראב"ד/ הכין כל צרכי וכו'. א"א זה אינו מחוור אלא לאחר שלשים.+[4] (רמב"ם, אבל, יא, ח)

ברם, אם אין אפשרות למכור, מכניסים את המת לחדר ומיד לאחר מכן את החתן והכלה לחופה ונוהגים שבעת ימי משתה ורק לאחריהם מגיעים שבעת ימי האבילות. הרמב"ם בדרך כלל הולך בדרכו של הרי"ף, ועל כן אפשר לומר שכך הוא מבין גם את דברי הרי"ף. דהיינו, אין להפריד בין החופה לבין שבעת ימי השמחה, קשורים הם זה בזה, ושלא כהבנת הרא"ש ברי"ף.

אמר רבא ובכרך אף על פי שנתן מים על גבי בשר מזדבן. אמר רב פפא ובכפר אף על פי שלא נתן מים על גבי בשר לא מזדבן. ושמעינן מינה דכל היכא דאית ליה פסידא

4. לא הצלחתי להבין עד הסוף ברמב"ם מדוע לגבי אביה של הכלה ואמו של החתן דיבר על החופה. ואילו כאשר דיבר על אביו של החתן ואמה של הכלה לא דיבר על החופה כלל אלא רק על בעילת המצווה ושבעת ימי המשתה.

מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובועל בעילת מצוה, **וכיון שחלה חופתו הוי ליה כרגל לדידיה ונוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי** אבילות. והיכא דאפשר ולית ליה פסידא קוברין את המת תחלה ונוהג שבעת ימי אבילות, ואח"כ מכניסין את החתן ואת הכלה לחופה ונוהג שבעת ימי המשתה מיד, ולא מאחרינן ליה שלשים כשאר נישואין כיון דטריח ליה וקאי עלויה דמילתא. ובעל הלכות כתב בשאר קרובים מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש ונוהג שבעת ימי אבילות ואח"כ נוהג שבעת ימי המשתה. וכן כתב הרב ר' יצחק בן גיאת ז"ל. גם זו טעות היא, שלא אמרו בועל בעילת מצוה אלא להתחיל בשבעת ימי המשתה כדי שיחול עליו שמחת רגל שלו וידחה אבילות דלאחר קבורה מקמי רגל דמעיקרא, הא כל מקום שנוהג אבילות ברישא אינו נכנס לחופה ואינו בועל שלא יפסיק בחופתו, וכל שכן לדברינו דאסרנו תשמיש המטה למי שמתו מוטל לפניו.

(תורת האדם שער הסוף - ענין מי שמתו מוטל לפניו)

לומד הרמב"ן מהגמרא,[5] כל מקום בו יש הפסד ואין יכולת למכור את כל מה שהוכן לחתונה יש להכניס את החתן והכלה לחופה, שבעת ימי משתה, ורק לאחריהם לנהוג שבעת ימי אבלות. וטעם לדבר הוא שמרגע החופה הרי זה כרגל לאדם, ושבעת ימי המשתה צריכים להיות מחוברים ליום החופה.

נסכם את דברי הראשונים שראינו עד כה:

א. רי"ף [ע"פ הבנת הרא"ש], בה"ג ורי"ץ גיאת - החופה עומדת בפני עצמה ויכולה להיות מנותקת משבעת ימי המשתה.

ב. רמב"ם, רמב"ן - במקום בו אפשר למכור קודם נוהגים את שבעת ימי האבילות ורק לאחריהם מכניסים לחופה ובועלים בעילת מצווה ושבעת ימי המשתה. החופה קשורה לשבעת ימי המשתה במהותה וצריכה להיות מחוברת אליהם ולא מנותקת מהם.

נראה, כי אפשר לדייק אף יותר ולומר מתוך דברי **הרמב"ן**, שלסיעתו, החופה היא היוצרת את השמחה: "כיוון שחלה חופתו הוי לי כרגל לדידיה ונוהג שבעת ימי המשתה". **ואילו שיטת הרי"ף, בעל הלכות ור"י גיאת** : החופה אינה גורמת את השמחה, ויש להבין את החופה כמעין קניין. על כן, אפשר לקיים את קניין החופה בנפרד משבעת ימי המשתה והשמחה. השמחה היא מרכיב נוסף שבא על גבי הקניין.

ישנה חקירה מפורסמת מה תפקידה של החופה בקשר בין האיש והאישה, דהיינו, מה היא פועלת. אפשרות אחת להבין שחופה היא קניין, אישה מאורסת עדיין לא שייכת לבעל, וכאשר היא נכנסת לחופה הוא קונה אותה. האפשרות השנייה, היא שמעשה החופה אינו מוגדר כקניין

5. ולשון זאת של רגל נמצאת גם בדברי הראבי"ה.

אלא יצירת מציאות (בלשון האחרונים "ניהוג אישות") המציאות שנוצרה היא הנשואים, והיא מתבטאת בכך שבני זוג חיים ביחד. אם נסכם:

א. דין - חופה היא מעשה קניין. עוד שלב של קניין שבו מכניס האיש את האישה לתוך ביתו.

ב. מציאות - החופה היא מעין גילוי מילתא. עד כה היו הקידושין. הקידושין שייכו את האישה לאיש, אך החופה היא הממשת שייכות זו. החופה כעת מגלה וחושפת את חייהם המשותפים.

נראה שבכך גם טמון ההבדל בדרך לפרש את המושג חופה. האם החופה היא הבאה לביתו או שמא היא מעשה של ייחוד. אם נאמר שהחופה היא מעשה של קניין, זהו מעשה קניין שעדיין לא מביא את שמחת נישואיהם. ברם אם נאמר שהחופה היא מימוש של חיי נישואים, של חיים זוגיים - ימי השמחה והחיים מתחילים מרגע זה.[6]

דיני אבילות

סוגיה זו של הגמרא שולחת אותנו באופן טבעי לדון בדיני אבילות. כך, גם הגמרא עצמה ממשיכה לדון באופן נרחב בסוגיות העוסקות בדיני אבילות. דיברנו עד כה מצד זמן חיוב שבעת ימי המשתה, ונראה שכנגד זה יש לראות מאימתי מתחילים לחול חיובם של דיני האבילות. וכך פוסק הרמב"ם:

> מאימתי יתחייב אדם באבל משיסתם הגולל, אבל כל זמן שלא נקבר המת אינו אסור בדבר מן הדברים שהאבל אסור בהן, ומפני טעם זה רחץ דוד וסך כשמת הילד טרם שיקבר. (רמב"ם, אבל, א, ב)

אדם מתחייב בדיני אבילות, מזמן סתימת הגולל על המת, אך כל זמן שלא סתמו על המת את הגולל ולא נקבר המת, אין דיני אבילות חלים עליו עדיין.[7]

בנוסף, מתוך המפגש המתרחש בסוגייתנו בין שבעת ימי המשתה לשבעת ימי האבילות, וכן מכך

---

6. מחלוקת זו מובאת בפסיקת המחבר: "אפילו אם קדשה בביאה, אסור לו לבא עליה ביאה שניה בבית אביה, עד שיביא אותה לתוך ביתו ויתייחד עמה ויפרישנה לו, **ויחוד זה הוא נקרא כניסה לחופה, והוא הנקרא נשואין בכל מקום**. והבא על ארוסתו לשם נשואין, אחר שקידשה, משיערה בה, קנאה, ונעשית נשואה והרי היא כאשתו לכל דבר, וצריך לברך ברכת חתנים בבית החתן קודם הנשואין. **הגה**: וי"א דחופה אינה יחוד, **אלא כל שהביאה החתן לביתו לשם נשואין** (כ"כ הר"ן בשי"א ריש כתובות). וי"א שהחופה היא שפורסין סודר על ראשם בשעת הברכה (הב"י בביאו). וי"א דחופת בתולה משיצאה בהינומא; ואלמנה, משנתייחדו (תוספות פ"ק דיומא). והמנהג פשוט עכשיו לקרות חופה מקום שמכניסים שם יריעה פרוסה על גבי כלונסות, ומכניסים תחתיה החתן והכלה ברבים, ומקדשה שם ומברכין שם ברכת ארוסין ונשואין, ואח"כ מוליכים אותם לבית ואוכלים ביחד במקום צנוע, וזהו החופה הנוהגת עכשיו. ועיין לקמן סי' ס"ב סע' ט' וסימן ס"א. (שולחן ערוך אבן העזר הלכות קידושין סימן נה סעיף א)

7. ואפשר לפרש שאף לדעת הרמב"ן אמנם חלק מהדינים חלים גם משמתו מוטל לפניו, אך כל דיני האבילות מתחילים לחול רק משעה שקברו את המת. [דעת הרמב"ן בתורת האדם בחלק אבילות]. ויעויין עוד בשיעורים לזכר אבא מארי, אבילות.

שהגמרא ממשיכה לעסוק באופן נרחב בדיני אבילות על אף שאין זה מקומן לענייננו, נראה שיש לתת את הדעת על הדמיון הקיים בין שבעת ימי המשתה לשבעת ימי האבילות.

משה התקין שבעת ימי המשתה ושבעת ימי האבל. (ירושלמי, כתובות, א, א)

שתי ההלכות של שבעת ימי המשתה ושבעת ימי האבל נתקנו ע"י משה. אם כן, אף דרך נקודה זו מתחזק הקשר בין ימים אלו, ימים שבמבט רואים נראים שונים בתכלית זה מזה.

השוואה נוספת בין ימי האבילות לימי החתונה נמצאת במסכת מועד קטן:

תנו רבנן: אבל, שלשה ימים הראשונים אסור להניח תפילין. משלישי ואילך, ושלישי בכלל - מותר להניח תפילין. ואם באו פנים חדשות - אינו חולץ, דברי רבי אליעזר. רבי יהושע אומר: אבל, שני ימים הראשונים - אסור להניח תפילין, משני ושני בכלל - מותר להניח תפילין, ואם באו פנים חדשות חולץ. אמר רב מתנה: מאי טעמא דרבי אליעזר דכתיב ויתמו ימי בכי אבל משה. (מועד קטן, כא, א)

המושג 'פנים חדשות' מצוי ומוכר לנו לגבי דין אמירת שבע ברכות של חתן וכלה. וכאן בגמרא הוא מופיע אף ביחס לדיני אבילות. המחלוקת בגמרא היא האם ה'פנים החדשות' שמגיעות לאבילות מצריכות את חליצת התפילין של האבל. המושג 'פנים חדשות', כפי שהסברנו במאמר אחר מדבר על התחדשות, התחדשות החתונה, השמחה. כך גם באבילות ה'פנים חדשות' גורמות להתחדשות של האבילות, והשאלה בה נחלקו בגמרא היא האם יש בכך כדי להצריך לחלוץ את התפילין.

תנו רבנן: אבל, שלשה ימים הראשונים - אסור בשאילת שלום, משלשה ועד שבעה - משיב ואינו שואל, מכאן ואילך - שואל ומשיב כדרכו. שלשה ימים הראשונים אסור בשאילת שלום? והתניא: מעשה ומתו בניו של רבי עקיבא, נכנסו כל ישראל והספידום הספד גדול. בשעת פטירתן..ורמינהו: המוצא את חבירו אבל, בתוך שלשים יום - מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלומו, לאחר שלשים יום - שואל בשלומו ואינו מדבר עמו תנחומין... המוצא את חבירו אבל, בתוך שנים עשר חדש - מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלומו, לאחר שנים עשר חדש - שואל בשלומו ואינו מדבר עמו תנחומין, אבל מדבר עמו מן הצד. (מועד קטן, כא, ב)

לגבי חתן וכלה מוזכרת חלוקה בדיני הימים,[8] ביום הראשון מברך את כל הברכות. "אשר ברא" משבעה ועד שלושים. מכאן ואילך עד שנים עשר חודש וכו'. חלוקה דומה קיימת בדיני האבל, שלושה ימים ראשונים, שלושה עד שבעה, שבעה עד שלושים, שלושים עד שנים עשר חודש, לכל פרק זמן כזה בדומה לפרק הזמן המקביל בשבע הברכות יש דינים המיוחדים בשבילו.

8. כתובות ח.

תנו רבנן: מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה. אמרו עליו על רבי יהודה ברבי אלעאי, שהיה מבטל תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה; במה דברים אמורים - כשאין עמו כל צרכו, אבל יש עמו כל צרכו - אין מבטלין. וכמה כל צרכו? אמר רב שמואל בר איני משמיה דרב: תריסר אלפי גברי ושיתא אלפי שיפורי, ואמרי לה: תליסר אלפי גברי ומינייהו שיתא אלפי שיפורי. עולא אמר: כגון דחייצי גברי מאבולא ועד סיכרא. רב ששת, ואיתימא רבי יוחנן אמר: נטילתה כנתינתה, מה נתינתה בששים רבוא, אף נטילתה בששים רבוא. (כתובות, יז, א)

הגמרא בהמשך מסכת כתובות מביאה ברייתא בה אפשר לראות דמיון נוסף בין דיני הכלה לדיני האבילות, הן לאבילות והן לנישואים מבטלים תלמוד תורה. כך רבי יהודה ברבי אלעאי היה מבטל תלמוד תורה להוצאת המת והכנסת כלה.

זאת ועוד, יש לשאול, היכן לראשונה אנו מוצאים דין זה של שבעת ימי האבילות? אומרים חז"ל במדרש:

יג [נ, י] ויעש לאביו אבל שבעת ימים, ולמה עושים שבעה כנגד שבעה ימי המשתה א"ל הקדוש ברוך הוא בעוה"ז נצטערתם עם הצדיק הזה ושמרתם לו אבל שבעת ימים לעולם הבא אני מחזיר אותו האבל לשמחה שנאמר (ירמיה לא) והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם כשם שאני מנחם אתכם כך אני מנחם לציון ולכל חרבותיה כענין שנא' (ישעיה נא) כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה' ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה. (בראשית רבה (וילנא), ויחי, פרשה ק, יג)

שבעת ימי האבילות אותם עשה יוסף היו כנגד שבעת ימי המשתה. על כך אומר לו הקב"ה, אותו האבל של שבעה ימים יהפוך להיות לשמחה של שבעה ימים. "והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם". כך, על המקום הראשון בו נאמר שנעשו שבעת ימי אבל, כבר בו, יש קישור לשמחה, שמחה כנגד אותו האבל.

דמיון נוסף, שאולי לא היינו חושבים עליו הוא הדמיון אותו הגמרא מביאה במסכת סוכה.

היינו דאמר רבי אלעזר: מאי דכתיב הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך. עשות משפט - זה הדין, ואהבת חסד - זו גמילות חסדים, והצנע לכת עם אלהיך - זו הוצאת המת והכנסת כלה לחופה. והלא דברים קל וחומר: ומה דברים שדרכן לעשותן בפרהסיא - אמרה תורה הצנע לכת, דברים שדרכן לעשותן בצנעא - על אחת כמה וכמה. (סוכה, מט, ב)

הגמרא דורשת את הפסוק: "ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם ה' אלוקיך". ועל פירוש מילותיו האחרונות של פסוק זה, והצנע לכת עם ה' אלוקיך מבארת

הגמרא: אלו הוצאת המת והכנסת כלה. אך הדברים במבט ראשון נראים תמוהים. שהרי הן הכנסת כלה והן הוצאת המת נעשות מול ציבור רב של אנשים, ועוד שההלכה מצריכה שיהיו לפחות עשרה במעמד זה. אם כן, היכן הצניעות הקיימת במעמדים אלו? נראה שיש להבין מה היא אותה הצניעות עליה הגמרא מדברת, שמתבטאת דווקא בהכנסת כלה ובלווית המת.

הצד הפנימי באבילות ובנישואים

כל אדם שמגיע לחתונה בין איש ואישה יודע מה יקרה לאחר החתונה. האיש והאישה מותרים, וכך אומרת הגמרא:

אמר רב חנן בר רב: הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה (כתובות, ח, ב)

לאחר החתונה, מתגלה הקשר הגופני בין החתן והכלה. עד כה, הקשר בין בני הזוג היה קשר רוחני, נפשי, ועם הנישואים נעשים האיש והאישה "אדם", ואף במובן הגופני, מתקיים חיבור של האיש והאישה, במובן הפיזי, חיבור לכדי אדם אחד. במיתה לעומת זאת, הגוף של האדם "נפרד", נפטר מן העולם. במקום חידוש וקיום של גוף חדש בעולם, ישנה היפרדות של גוף מן העולם, היפרדות של "אדם". מתוך הגדרה זו נראה לי להציע את הדברים הבאים:

בנישואים ובאבילות הצניעות היא לאו דווקא כפי איך שהיא נשמעת לנו במבט ראשון. הצניעות היא דווקא חוסר ההסתכלות על המימד הפיזי שיש בדבר. כלומר, יש להסתכל על המציאות דווקא מתוך מבט פנימי על הדברים. "אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא". ובכל זאת, ברגע ההלוויה נשמע על המת דברים טובים בלבד, עלינו לשייך את המעשים הרעים שלו, מצד החומר שהיה לו, אך, החטאים לא נובעים מנשמתו הטהורה של אותו אדם. כאשר אותו אדם נפטר מן העולם, הוא נפרד מהגוף החומרי שלו, וכאשר מלווים את המת, מסתכלים ומדברים על מעשיו הטובים ועוסקים בהם בלבד.

את אותם הדברים יש לבאר גם לגבי חתן וכלה. אף על פי שברור לכל לשם מה כלה נכנסת לחופה, אנו באים ושמחים יחד עם החתן והכלה על החיבור הנפשי ועל הקשר הנרקם ביניהם. השמחה בחתונה קשורה לכולם, העולם מתמלא בעוד זוג, עוד אור אלוקי, עוד אחדות אלוקית של איש ואישה שנעשים "אדם". לעומת זאת, במיתה, אור אלוקי נחסר מן העולם, נשמה אלוקית יוצאת מהעולם הזה. ומתי נפגשים עם דבר זה הציבור? בזה נחלקו האם בשעת המיתה או בשעת הקבורה.

בשעת המיתה: באותו רגע האדם נפרד מן העולם ומתחילה האבילות. **בשעת הקבורה:** שעת הקבורה היא הרגע הקובע את דיני האבילות. משיסתם הגולל. מרגע הקבורה, כל הציבור שותפים למוות זה.

חילוק נוסף אותו הזכרנו הוא האם החופה היא מעשה קניין או שמא היא משמשת כמימוש של חיי הנישואים: האם החיים המשותפים **הרוחניים**, הקשר בין האיש והאישה, הם העיקר, ואז

החופה משמשת כמימוש של חיי הנישואים. או שמא החיים המשותפים **הגופניים** הם המורים על מימוש חיי הנישואים, ואז חופה היא רק חלק מתהליך הקניין בדרך להבאה לביתו.

מתוך דברים אלו נראה שניתן להצביע על שורש המחלוקת, מי יוצר את דיני השמחה או לחילופין את דיני האבילות. האם הציבור או האדם שהאירוע סביבו. באבילות הדבר מובן הרבה יותר, כאשר קרוב של האדם נפטר האבל קיים על האדם עצמו, לכן "מכניסים את המת לחדר אחר", אך דיני האבילות יחולו מרגע תהליך הקבורה, מרגע זה האבל בעצם משותף לכולם, הוא של כל הציבור. ואם נגדיר זאת במילים מעט אחרות: יש את המוות הגופני ויש את המוות כפי שנפגש עם האנשים, האבל שנפגש עם הציבור.

ואולי זוהי גופא המחלוקת בחופה, למה מן הדברים יש להשוות את החופה, וממילא אחר מה הולכים ימי השמחה. אם נאמר שחופה היא מימוש של חיי הנישואים, מצד הקשר הרוחני והנפשי ביניהם, עם דבר זה נפגש הציבור, ועל כן מרגע שהציבור שותף לקשר זה, שבעת ימי השמחה מתחילים. כאשר אותו קשר רוחני בין בני הזוג נפגש עם הציבור שבעת ימי השמחה מתחילים, כמו הקבורה להבדיל, שבעצם המפגש עם הציבור מתחלת את דיני האבילות. והמציאות הפיזית בין האיש והאישה היא רק גילוי של אותה מציאות נשמתית בין האיש לאישה.

ברם, אם נאמר שהחופה היא עוד קניין בדרך לחייהם המשותפים, הגופניים. אין היא יוצרת את ימי השמחה, וממילא יכולה החופה אף להיות מנותקת מאותם ימי שמחה. השמחה באה בחיבור לחיים המשותפים הפיזיים ביחד, ואין היא קשורה אל החופה. וכנגד זה, זהו הצד לומר באבילות שמיתה היא היוצרת ומתחילה את דיני האבילות, העיקר היא המיתה הפיזית, כמו שהעיקר כאן הוא החיים המשותפים הפיזיים.[9]

על כן, חופה לבד אינה יוצרת את שבעת ימי השמחה, כיוון שהעיקר המתחיל הוא הדבר המוחשי הפיזי, ומה שמתחיל את ימי השמחה היא המציאות הפיזית, החיים הגופניים המשותפים של האיש והאישה.[10]

ואולי לדעות הסוברות[11] שבנישואין הולכים אחר החיים המשותפים ואילו באבילות הולכים אחר הקבורה, אחר המפגש של הציבור עם הדבר, יש לבאר באופן אחר את ההשוואה בין אבילות לנישואים. תהליך הנישואים הפוך הוא מתהליך ההפרדות מן המת. נישואים ראשיתם בחופה, ורק לאחר מכן בחיים המשותפים מתקיים גם המובן הפיזי של מציאות הנישואים. ואילו באבילות התהליך קורה באופן הפוך, ראשית המיתה הפיזית, ורק לאחריה מגיעה הקבורה, המפגש של הציבור עם האבילות, אך אין בה מימד פיזי.

---

9. השוואה זאת בין אבילות לנישואים עולה יפה על פי דברי הרמב"ם שבשני המקומות הולך אחר המפגש של הציבור עם הדברים.

10. ראה על זה ברמב"ן תורת האדם עמ' עג- עד.

11. רי"ץ גיאת [מובא ברמב"ן באבילות] ועוד.

נראה שיש לבאר שבמקום בו האדם נפרד מהעולם אין כבר שייכות לעולמו הפיזי. על כן, במקום כזה, של חוסר בחיים יש ללכת אחר המפגש של הציבור עם המוות. כלומר במקום בו לחלק הפיזי אין מקום, יש ללכת רק אחר המפגש הרוחני שנשאר עם המת, המפגש עם הציבור. לכן הקבורה היא המתחילה את דיני האבילות באופן מלא, זה מה שנשאר מאותו המת בעולם, הרושם הנפשי, הרוחני, זה מה שנשאר לציבור מאותו אדם.

ואילו בנישואין, אנו יוצרים חיים, בונים עוד קומה של אדם, החיים עצמם הם העניין, כאשר אנו מדברים על החיים, על הגוף עצמו, הולכים במקום כזה אחר החיים המשותפים הפיזיים, ועליהם חל עיקר הנישואים ולא אחר המפגש של הציבור איתם, אותו מפגש המבטא את הקשר הרוחני בין בני הזוג. בעולם הזה הקשר הרוחני מתבטא על ידי דבר פיזי, ואילו במיתה, כל מה שנשאר מהקשר הפיזי הוא הקשר הרוחני והרושם שהשאיר איתו המת בעולם.

יש להעיר, שאף לדעות האומרות שיש לדחות את שבעת ימי המשתה, אנו רואים שהן אומרות שיש להקדים את בעילת המצווה, ולכאורה קשה זה על ענייננו. אלא שנראה לומר שאין דומה בעילת המצווה לכל הבעילות. בעילת המצווה היא חלק ממעשה הקניין, וכך אפשר לראות בסוגיות רבות. הבעילה הראשונה אינה מבטאת את חייהם המשותפים ביחד, חייהם המשותפים ביחד מתבטאים בכך שהוא והיא ישנים יחדיו ולא הוא ישן בין האנשים והיא בין הנשים.

עוד יש לבאר, רגל מבטל את האבילות, מדוע? רגל הוא זמן של הרבים, התאספות של הרבים סביב דבר אחר. כולם מצווים לעלות לרגל. דיני האבילות אם כן באים מצד הרבים, ועל כן הרגל מפסיק אבילות, הרבים לא נמצאים באבילות אלא סביב הרגל. וכך הרגל של החתן והכלה[12] יש בכוחו לדחות את ימי האבילות, אם קדם להם. לעומת זאת שבת, זמן של רשות היחיד, כל אחד ואחד מתכנס לתוך ביתו, הרבים לא נמצאים במקום אחר, ועל כן עולה השבת למניין שבעת ימי האבל, ואינה מפסקת אותם.

ומכאן לענייננו, אם נבין שהחופה היא עניין של רבים, הוי ליה 'רגל לדידהו' ועל כן נוהגים שבעת ימי שמחה, ושבעת ימי האבילות אינם חלים באותו רגל, משום שייכותו לרבים. ברם, אם נבין שהחופה היא עוד מעשה קניין בדרך לחיים משותפים, אין היא מפסיקה את הרגל ושבעת ימי השמחה לא יוצאים ממנה.

12. כלשונו של הרמב"ן לעיל.

דרכים בהן השתמשנו במאמר זה

מפגש של שני דינים. מקום בו הגמרא מורה לנו על **מפגש בין שני דינים/מציאויות**. יש לראות היכן נוצר המפגש ביניהם? מדוע הם סותרים זה את זה? האם הם יושבים על מקומות משותפים? כך אצלנו, בסוגיה אנו לומדים על מפגש שקורה בין הנישואים לבין האירוסים. יש לחשוב על המפגש ביניהם, האם הם יושבים על דברים משותפים? במה הם דומים? במה הם שונים?

השוואה. יש לחשוב על כל דין מה יש ללמוד ממנו, קודם כל בפ"ע ומשם לבוא להשוואה.

ראשונים. שיטות ראשונים ועמידה על משמעות מחלוקתם לסוגיה? יש לחשוב איך כל ראשון תפס את הסוגיה וממילא את הדינים הנלמדים בה. לאחר מכן לנסות לחשוב על תפיסתו הכללית.